

TÆRING ETTER NÆRING

Å sette tæring etter næring betyr å ikke forbruke mer enn man har dekning for. Det gamle visdomsordet står i grell kontrast til dagens miljøsituasjon. Dette nummeret av Vardøger belyser hvordan fortæring av naturens produksjonsevne henger sammen med samfunnets næringsutvikling. Det er med andre ord et temanummer om miljøproblemer og næringsutvikling.

Et *miljøproblem* består i at menneskeskapte påvirkninger på naturen oppfattes som problematiske. Mange sosiale konflikter springer ut fra forskjellige gruppers betraktning av hvilke påvirkninger på miljøet som skaper problemer. Disse *miljøkonfliktene* skyldes delvis forskjellige interesser i utnyttningen av naturen. Selskaper som produserer turbiner til vannkraftverk har interesser i kraftutbygging, mens disse utbyggingene som oftest går utover andre næringsinteresser - så som landbruket. Miljøkonflikter skyldes også forskjellige verdier med hensyn til påvirkninger. Mens noen betrakter store vannkraftverk som imponerende ingeniørkunst, kan andre betrakte dem som uestetiske og uetiske inngrep i naturen.

Samfunnets produksjon handler om at menneskene omformer naturen for å dekke materielle behov og ønsker. *Næringsutvikling* innebærer endringer i samfunnets produksjon. Vi fokuserer på slike endringer som utgangspunkt for å forstå årsaker til miljøproblemer. Både teknologi og sosiale institusjoner danner fundamentale rammer rundt næringsutviklingen, og dette er dermed også utgangspunktet for vår oppmerksomhet.

I dag skrives det mye om miljøproblemer. Allikevel vil vi påstå at miljøproblemenes samfunnsmessige årsaker er lite påaktet. I vår tabloide hverdag har avsløringer av miljøkriminalitet fått underholdningsverdi. Fragmentene flimrer forbi av en tønnegraving her og en pipeklattring der. På skolen lærer elevene det meste om årsaker til «hullet i himmelen» og drivhus-effekten - vel å merke årsakene *i naturen* til at gasser av det ene og andre slaget har uheldige konsekvenser. Når søkelyset en sjelden gang rettes mot samfunnet, skjer dette som oftest ved henvisninger til vår ressursløsende livsstil og lignende vage abstraksjoner. I den grad det fokuseres på historiske årsaker til dagens miljøproblemer, dreier det seg som regel om hvordan natursyn har endret seg gjennom tidene fram mot industrialismens tidsepoke der det er blitt akseptabelt å gjøre inngrep i naturen. Allmennhetens tilgang på kunnskaper reflekterer hvor vekten på kunnskapsproduksjon om miljøspørsmål legges.

Dette nummeret av Vardøger omhandler miljøproblemer utfra fokuseringer på historiske årsaker knyttet til næringsutvikling. Vi pretenderer på ingen måte å komme med en uttømmende framstilling av temaet. Vår intensjon er heller å rette søkelyset mot et område som bør gjøres til gjenstand for generering av

mer kunnskap. Videre handler dette nummeret om hvordan miljøproblemene oppfattes og møtes av forskjellige teoretiske og politiske tankeretninger.

I artikkelen til *Sjur Kasa* og *Lars Mjøset* betraktes miljøproblemer i lys av forskjellige faser i den industrielle utviklingen. Teori om slike faser henter artikkelforfatterne fra ny-schumpeterianerne Carlota Perez og Christopher Freeman samt den franske reguleringskolen. Hver fase, som varer ca. 50 år, er preget av bestemte teknologier og institusjoner. Siden den første industrielle revolusjonen for 200 år siden, har suksessive industrielle revolusjoner økt menneskenes evne til å omforme naturen. Kasa og Mjøset viser hvordan miljøproblemene har endret seg fra periode til periode. Artikkelen konse-ntrerer seg om miljøproblemer tilknyttet de forskjellige fasenes hovedenergikilde. Teknologiske endringer i en ny periode har til en viss grad løst tidligere tiders miljøproblemer, samtidig som nye problemer har kommet til. Artikkelen viser de historiske røttene til dagens globale miljøproblemer ved en stadig akkumulasjon av miljøforringelser fra fase til fase. Hvilke muligheter har vi i dag til å gå inn i en mer miljøvennlig utviklingsfase? Kasa og Mjøset diskuterer noen politiske forutsetninger for dette utfra noen trekk ved den teknologiske utviklingen.

Artiklene til *Kristen Nordhaug* og *Hanne Svarstad* anlegger også et historisk perspektiv på miljøproblemer tilknyttet næringsutvikling. Disse artiklene handler om norske miljøproblemer: Nordhaug skriver om fiskeri-næringen, mens Svarstad setter søkelys på vannkraftutbygging.

I følge Nordhaug har markedsintegrasjon og statlig politikk ført til at deler av den norske fiskeflåten etter andre verdenskrig ble lagt om til en kapital-krevende og teknologisk avansert havfiskeflåte. Fangstkapasiteten ble med dette så høy at ressursgrunnlaget var truet. Havfiskeflåten var nært integrert med nye former for fiskeindustri. Sammen utgjorde de et «fiskeriindustrielt kompleks». Nordhaug drøfter hvilke politiske og organisatoriske maktforhold som støttet opp om dette teknologiske komplekset. Han mener at problemene med overbeskatningen av fiskeriressursene må løses ved innføring av reguleringsformer som i større grad fremmer kystfiske framfor havfiske. Videre kritiserer Nordhaug forslag om omsettelige fangstkvoter.

Artikkelen om vannkraft sammenligner konsekvenser for næringsutvikling og miljø av norske kraftutbygges virksomhet «hjemme» og «ute». Vannkraftutbygging i Norge har gitt viktige bidrag til den økonomiske utviklingen. Allikevel avvises påstanden om at u-land uten videre vil oppnå en tilsvarende næringsutvikling av vannkraftutbygging. Norge har hatt spesielt gunstige forutsetninger for næringsutvikling basert på vannkraft utfra naturforhold såvel som institusjonelle rammer. Videre avvises påstanden om at vannkraft pr. definisjon er en miljøvennlig energikilde. Dette skjer også med utgangspunkt i naturforhold og institusjonelle rammer. I tropiske u-land kan vannkraft til og med bidra til globale miljøproblemer. En av artikkelens

politiske konklusjoner, er at norske myndigheter ikke bør tillate de norske kraftutbyggerne å delta i prosjekter i andre land som medfører store miljøforringelser og gjennomføres ved undertrykking av den berørte befolkningen.

Mens de første tre artiklene er empirisk orienterte, byr essayet til *N. Shanmugaratnam* på teoretiske betraktninger av hva som er vesentlige elementer i menneskenes forhold til naturen. Shanmugaratnam viser hvordan miljøet er dannet og omdannet i menneskenes samspill med et biofysisk fundament. I denne prosessen legger han vekt på institusjonaliseringen av kontroll over ressurser i form av eiendomsrett. Når naturen privatiseres og gjøres til vare, ignoreres viktige sider ved miljøets funksjoner for menneskene. Dermed oppstår det motsetninger mellom den individuelle rasjonaliteten i menneskenes utnyttelse av ressursene og samfunnets kollektive, langsiktige rasjonalitet. Shanmugaratnam peker også på hvordan BNP-baserte målsettinger om vekst ikke tar hensyn til forringelser av miljøet. Naturen kan kun verdsettes når den befinner seg på en vareform, mens det er umulig å redusere sentrale økologiske prosesser til en slik form. Shanmugaratnam betrakter *bærekraft* som et spørsmål om å forstå og takle motsetningene og de gjensidige avhengigheter i menneskenes utnyttelse av naturen. Han definerer *utvikling* i lys av en målsetting oss en likhetspreget og rettferdig sosial orden. Artikkelen presenterer en typologi over forskjellige visjoner om bærekraftig utvikling som en sosial endringsprosess.

N. Shanmugaratnam nevner feministiske visjoner om et nytt økologisk bevisst samfunn blant andre radikale visjoner. Han går derimot ikke nærmere inn på de økofeministiske visjonene. Derimot gir den neste artikkelen et kortfattet og godt bilde av økofeministiske retninger. Forfatteren, *Carolyn Merchant*, er en framtrede økofeminist. Hun har blant annet skrevet boka *The Death of Nature** som må betraktes som en moderne klassiker innen temaet kvinner, miljø og utvikling.

Knut H. Sørensen skriver om den norske miljøbevegelsen. Artikkelen tar opp tråden fra *Vardøgers* forrige miljønummer (9-1977) der Sørensen også bidro med en artikkel om miljøbevegelsen sammen med Kjell Gunnar Holm. Sørensen er selvkritisk i forhold til det 15 år gamle essayet. Allikevel opprettholder han fremdeles en kraftig kritikk mot moralisme og svak samfunnsforståelse i miljøbevegelsen. Sørensen framholder at handlinger for å løse miljøproblemer krever en analyse av de politiske mulighetene til å løse dem, mens han hevder at miljøbevegelsen baserer sine handlinger på en innskrenket naturvitenskaps-preget verdensforståelse og en forholdsvis passiv medlemsmasse.

* *Carolyn Merchant* 1982: *The Death of Nature*, Wildwood House, London.

Langs hele det politiske fargespekteret har det i den senere tid vært malere ute og tilføyd grønnskjær. Artikkelen til *Anders Ekeland* og *Inger Spangen* setter søkelys på de røde partienes ferske grønnmaling. Ekeland og Spangen har intervjuet SVs grønne malermester *Paul Chaffey* og hans kollega i RV, *Pål Steigan*. Intervjuet synliggjør noen av venstresidens problemer med å kombinere det røde og det grønne: Faglig politikk og sysselsetting stilles ofte opp mot miljøhensyn, protester mot miljøproblemer tilknyttet oljeboring står i kontrast til krav om et stort offentlig forbruk tilknyttet velferdsstaten, og det er vanskelig for politiske partier som vil redusere privatbilisme å få aksept fra velgerne for konkrete tiltak.

Vardøger har en lang tradisjon med sosialøkonomisk kjetteri. Artikkelen til sosialøkonomen *Anders Ekeland* føyer seg inn i denne tradisjonen. Ekeland retter et kritisk søkelys på kollegaers forslag til å løse klimaproblemene ved bruk av markedsmekanismer og vektlegging av kostnadseffektivitet. Kritikkenes kjerne er at de tilsynelatende uangripelige matematiske resonnementene bygger på høyst tvilsomme forutsetninger. Sin vane tro overser sosialøkonomene fordelingsvirkninger av forslagene sine. Dette innebærer at løsningsforslagene vil bidra til å opprettholde det skjeve forholdet mellom rike og fattige land. Her er det paralleller til Nordhaugs kritikk av forslag om å ta i bruk omsettelige kvoter i fiskerinæringen.

Flere av artiklene i dette nummeret peker på mangler i miljøhensyn når markedsmekanismer gis stort spillerom. Så hvor er artikkelen om EF og miljø?, spør kanskje noen. Svaret er at den kommer i neste Vardøger-nummer som er det andre av våre to utgivelser om EF i år.

Hanne Svarstad